

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۱۴۱۷



۱۳۸۰ / ۱۸ / ۱۰

سازمان اسناد و کتابخانه ملی  
جمهوری اسلامی ایران

# نظام بین الملل ارتش و سیاست: نقش نظامیان در ترکیه

پایان نامه ارائه شده به گروه علوم سیاسی  
دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی دانشگاه شهید بهشتی  
برای دریافت دانشنامه کارشناسی ارشد

در رشته : روابط بین الملل

توسط :

مهدی سلیمانی درچه

۳۸۴۸۷

014909

استاد راهنما:

دکتر سید عبدالعلی قوام

تیرماه ۱۳۷۹

۳۸۴۸۷

این اثر ناچیز را به اولین معلمان زندگی  
پدر مهربانم با آرزوی رحمت و علو درجات

9

مادر فداکارم با آرزوی سلامتی و طول عمر  
که همیشه مدیون زحمات و دعا‌های آنان هستم

9

همسر و همراه زندگیم که در مراحل تدوین  
این پایان‌نامه همواره یاریگر و مشوق من بود،  
تقدیم می‌کنم.

## برگه تأییدیه پایان نامه

عنوان پایان نامه : نظام بین الملل ارتش و سیاست: نقش نظامیان در ترکیه

نام دانشجو : مهدی سلیمانی درچه

دوره : کارشناسی ارشد، رشته روابط بین الملل

این پایان نامه در جلسه ۷۹، ۲۲۵ با شماره ۱۵ و درجه خوب مورد تأیید  
اعضاء کمیته پایان نامه، متشکل از استادان زیر قرارگرفت.

استاد راهنما

دکتر سید عبدالعلی قوام

امضاء

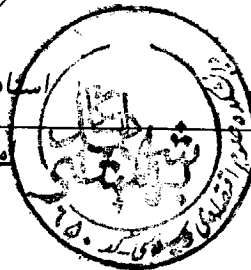
استاد مشاور

آقای بیژن اسدی

استاد ناظر

دکتر میراحمد معصوم زاده

امضاء



## « اذعان »

مطالب ارائه شده در این پایان نامه توسط اینجانب در دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی دانشگاه شهید بهشتی در فاصله زمانی مهرماه ۱۳۷۷ تا تیرماه ۱۳۷۹ به انجام رسیده است و به استثناء کمکهای مورد اشاره در سپاسگزاری، محتوای این پایان نامه بطور کامل توسط خود اینجانب صورت گرفته است.

این پایان نامه یا بخشی از آن برای دریافت هیچ مدرکی به این دانشگاه یا دیگر دانشگاهها ارائه نشده است و کلیه حقوق این پایان نامه متعلق به دانشگاه شهید بهشتی است.

مهدی سلیمانی درجه

تیرماه ۱۳۷۹

امضاء

## سپاسگزاری

با حمد و سپاس از درگاه الهی که به ما توفیق اندیشیدن عنایت فرمود و با تشکر از معلمان و اساتید ارجمندی که چراغ دانش را فراروی ما افروختند . در تکمیل این پایان نامه از راهنمایی های اساتید محترم جناب آقای دکتر سید عبدالعلی قوام به عنوان استاد راهنما، جناب آقای بیژن اسدی به عنوان استاد مشاور و جناب آقای دکتر میراحمد معصومزاده به عنوان استاد ناظر استفاده نمودم که ضمن اعلام مراتب تشکر و امتنان خود، سلامتی و موفقیت روزافزون ایشان را از خداوند متعال خواستارم.

## چکیده:

عنوان پایان نامه: نظام بین الملل ارتش و سیاست: نقش نظامیان در ترکیه

نام دانشجو: مهدی سلیمانی درجه

استاد راهنما: دکتر سید عبدالعلی قوام

دوره: کارشناسی ارشد رشته روابط بین الملل دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی دانشگاه شهید بهشتی

تاریخ ارائه پایان نامه: تیرماه ۱۳۷۹

همسایه شمال غربی ما ترکیه یکی از کشورهایی است که تاریخ آن همواره با حضور مستقیم و یا تأثیر غیرمستقیم نظامیان بر سیاست رقم خورده است. بنحوی که از سال تأسیس آن در ۱۹۲۳ تاکنون با حضور ۶ رئیس جمهور نظامی از بین ۱۰ رئیس جمهور روبرو بوده و بیش از ۵۶ سال از عمر ۷۸ ساله آن با رؤسای جمهور نظامی سپری گشته است. مضافاً اینکه حتی در دوره‌هایی که حکومت بطور مستقیم در دست نظامیان نبوده است نیز آنان همواره در پشت تصمیم‌گیریهای سیاسی حضور داشته‌اند.

از عواملی که این حضور مستقیم و یا تأثیر غیرمستقیم را باعث گردیده است از محورهایی چون نقش تاریخی ارتش در ترکیه چه دوره عثمانی و چه تشکیل جمهوری، ضعف ساختارها و نهادهای دیگر بجز ارتش و متقابلاً توانایی، سازماندهی و نقشی که ارتش پس از جمهوری در راستای نوسازی این کشور ایفا کرد می‌توان نام برد.

بروز بحرانهای سیاسی، اقتصادی و... نیز موجب حضور مستقیم نظامیان در عرصه سیاسی با دستاویز پاسداری از نظام لائیک و دفاع از میراث کمال آتاتورک شده است. بعلاوه اینکه ساختار ترکیه که پس از تشکیل جمهوری در این کشور به تصویب رسید علی‌الخصوص پس از تغییراتی که در سال ۱۹۶۱ در آن بعمل آمد با برتری بخشیدن به نقش شورای امنیت ملی به دخالت نظامیان صورت قانونی بخشیده است.

از عواملی داخلی دیگری که نقش نظامیان را در سیاستگذاری افزایش داد از استقلال سیاسی و حقوقی ارتش، بحران استقلال طلبی و جنگ مسلحانه اکراد علیه دولت و همچنین اقدامات اسلامگرایان و تلاشهای دولت جهت مقابله با آنان می‌توان نام برد. نقش ترکیه در دوره جنگ سرد بعنوان پیشانی ناتو برای مقابله با اتحاد جماهیر شوروی و روابط متشنج این کشور با همسایگانش نیز از عوامل فزاینده نقش سیاسی ارتش می‌باشند.

## فهرست مطالب

صفحه

عنوان

### بخش اول: مباحث جغرافیایی، تاریخی و نظری

|       |   |
|-------|---|
| ۲-۱۰  | فصل اول: طرح پژوهش  |
| ۱۱-۳۱ | فصل دوم: موقعیت جغرافیایی، استراتژیکی و ژئوپلیتیک و تاریخچه ترکیه |
| ۱۲-۱۷ | الف - موقعیت جغرافیایی، استراتژیک و ژئوپلیتیک                     |
| ۱۳-۱۴ | ۱- وضعیت طبیعی و جغرافیایی  |
| ۱۵-۱۷ | ۲- موقعیت استراتژیک و ژئوپلیتیک                                   |
| ۱۸-۳۱ | ب - تاریخچه ترکیه نوین  |
| ۱۹-۲۲ | ۱- تأسیس جمهوری و دوران آتاتورک                                   |
| ۲۳-۳۱ | ۲- دوران پس از آتاتورک  |
| ۳۲-۶۰ | فصل سوم: مباحث نظری   |
| ۳۳-۵۳ | الف - نوسازی و دگرگونی سیاسی در جهان سوم                          |
| ۳۴-۳۷ | ۱- کلیاتی در باب نوسازی و دگرگونی سیاسی                           |
| ۳۸-۴۳ | ۲- نظامیان و نوسازی در جهان سوم از دیدگاه نظریه پردازان           |
|       | ۱-۲- هانتینگتون   |
|       | ۲-۲- لوسین پای  |
|       | ۲-۳- میرسکی   |
| ۴۴-۵۳ | ۳- بررسی روند نوسازی در ترکیه و نقش نظامیان                       |
| ۵۴-۶۰ | ب - انگیزه‌ها و پیامدهای دخالت سیاسی نظامیان                      |
| ۵۵-۵۷ | ۱- انگیزه‌های دخالت نظامیان در سیاست                              |
|       | ۱-۱- انگیزه‌های داخلی   |



..... ۱-۲- انگیزه‌های سازمانی

..... ۱-۳- انگیزه‌های خارجی

..... ۲- پیامدهای دخالت نظامیان در سیاست ۶۰-۵۸

..... ۲-۱- محدود شدن آزادیها

..... ۲-۲- بروز هرج و مرج و دیکتاتوری

..... ۲-۳- ضعف نیروهای مسلح

**بخش دوم: ارتش و سیاست در ترکیه**

..... فصل چهارم: ساختار سیاسی و نظامی ترکیه ۱۲۸-۶۲

..... الف - ساختار سیاسی ۹۶-۶۳

..... ۱- ساختار حکومتی ۷۳-۶۴

..... ۱-۱- قانون اساسی

..... ۱-۱-۱- قانون اساسی ۱۹۲۴

..... ۱-۱-۲- قانون اساسی ۱۹۶۱

..... ۱-۱-۳- قانون اساسی ۱۹۸۲

..... ۱-۲- قوای حکومتی

..... ۱-۲-۱- قوه مجریه

..... ۱-۲-۲- قوه مقننه

..... ۱-۲-۳- قوه قضائیه

..... ۱-۳- احزاب

..... ۲- سیاست خارجی ۹۶-۷۴

..... ۲-۱- اصول سیاست خارجی

|       |                                       |        |
|-------|---------------------------------------|--------|
| ..... | ۲-۲- تحلیلی بر سیاست خارجی ترکیه..... | ۹۷-۱۲۸ |
| ..... | ۲-۳- ترکیه و جنگ جهانی دوم.....       | ۹۸-۱۱۳ |
| ..... | ۲-۴- ترکیه و جنگ سرد.....             |        |
| ..... | ۲-۵- ترکیه و اتحادیه اروپا.....       |        |
| ..... | ۲-۶- ترکیه و جنگ خلیج فارس.....       |        |
| ..... | ۲-۷- ترکیه و آسیای مرکزی و قفقاز..... |        |
|       | ب - ساختار نظامی.....                 |        |
|       | ۱- ساختار ارتش.....                   |        |
| ..... | ۱-۱- جایگاه ارتش در قانون اساسی.....  |        |
| ..... | ۱-۲- ستاد مشترک ارتش.....             |        |
| ..... | ۱-۳- وزارت دفاع ملی.....              |        |
| ..... | ۱-۴- نیروی زمینی.....                 |        |
| ..... | ۱-۵- نیروی هوایی.....                 |        |
| ..... | ۱-۶- نیروی دریایی.....                |        |
| ..... | ۱-۷- ژاندارمری.....                   |        |
|       | ۲- هزینه‌ها و امکانات نظامی.....      |        |
| ..... | ۲-۱- صنایع نظامی.....                 |        |
| ..... | ۲-۲- کمک‌های نظامی.....               |        |
| ..... | ۲-۳- هزینه‌های نظامی.....             |        |
|       | ۳- پیمان‌های نظامی.....               |        |
| ..... | ۳-۱- پیمان ناتو.....                  |        |
| ..... | ۳-۲- پیمان بغداد و سنتو.....          |        |

|       |   |         |
|-------|---|---------|
| ..... | ۳-۳- قراردادهای نظامی با آمریکا.....            | ۳-۳     |
| ..... | ۳-۴- قراردادهای نظامی با اسرائیل.....           | ۳-۴     |
| ..... | فصل پنجم: ارتش و خط مشی های سیاسی در ترکیه..... | ۱۲۹-۱۷۹ |
| ..... | الف - سابقه تاریخی دخالت ارتش در سیاست.....     | ۱۳۰-۱۵۰ |
| ..... | ۱- ارتش در دوره عثمانی.....                     | ۱۳۱-۱۳۵ |
| ..... | ۲- ارتش در دوران آتاتورک.....                   | ۱۳۶-۱۳۸ |
| ..... | ۳- ارتش و کودتا.....                            | ۱۳۹-۱۴۵ |
| ..... | ۳-۱- کودتای ۱۹۶۰.....                           | ۳-۱     |
| ..... | ۳-۲- کودتای ۱۹۷۱.....                           | ۳-۲     |
| ..... | ۳-۳- کودتای ۱۹۸۰.....                           | ۳-۳     |
| ..... | ۴- ارتش و دولت اربکان.....                      | ۱۴۶-۱۵۰ |
| ..... | ب - زمینه های فزاینده نفوذ ارتش.....            | ۱۵۱-۱۷۹ |
| ..... | ۱- زمینه های داخلی.....                         | ۱۵۲-۱۵۵ |
| ..... | ۱-۱- استقلال سیاسی و حقوقی ارتش.....            | ۱-۱     |
| ..... | ۱-۱-۱- شورای امنیت ملی.....                     | ۱-۱-۱   |
| ..... | ۱-۱-۲- ریاست جمهوری.....                        | ۱-۱-۲   |
| ..... | ۱-۱-۳- سازمان دفاعی.....                        | ۱-۱-۳   |
| ..... | ۱-۱-۴- بودجه نظامی.....                         | ۱-۱-۴   |
| ..... | ۱-۱-۵- تولید اسلحه و مدرن سازی ارتش.....        | ۱-۱-۵   |
| ..... | ۱-۱-۶- شورای امنیت و اطلاعات داخلی.....         | ۱-۱-۶   |
| ..... | ۱-۱-۷- ترفیعات.....                             | ۱-۱-۷   |
| ..... | ۱-۲- مسأله اکراد.....                           | ۱۵۶-۱۶۱ |

|  |                  |
|--|------------------|
| ..... پیشینه تاریخی  | ۱-۲-۱            |
| ..... اکراد در دوران جمهوری                                  | ۱-۲-۲            |
| ..... حزب کارگران کردستان ترکیه                              | ۱-۲-۳            |
| ..... اکراد در دهه ۹۰  | ۱-۲-۴            |
| ..... دفاع از میراث آتاتورک و مبارزه با اسلامگرایی           | ۱-۳-۱<br>۱۶۲-۱۶۴ |
| ..... زمینه‌های خارجی  | ۲<br>۱۶۵-۱۷۹     |
| ..... روابط متشنج با همسایگان                                | ۲-۱              |
| ..... ترکیه، یونان و مسأله قبرس، دریای اژه و اقلیت‌های مذهبی | ۲-۱-۱            |
| ..... مناقشه بر سر آب و روابط ترکیه، سوریه و عراق            | ۲-۱-۲            |
| ..... ترکیه و ایران  | ۲-۱-۳            |
| ..... توجیحات جنگ سرد  | ۲-۲              |
| ..... ارزیابی و نتیجه‌گیری                                   | ۱۸۰-۱۹۳          |
| ..... کتابنامه   | ۱۹۴-۱۹۸          |

# بخش اول

مباحث جغرافیایی،

تاریخی و نظری

# فصل اول

طرح پژوهش

## ۱- طرح مسأله:

با وجود نقش فاتحان نظامی در سیاست داخلی و شکل‌گیری نظام‌های سیاسی تا قبل از جنگ دوم جهانی، مسأله دخالت نظامیان در سیاست مورد توجه جامعه‌شناسان و صاحب‌نظران قرار نگرفت. تا اینکه "هارولد لاسول" در سال ۱۹۴۱ با طرح نظریه "دولت پادگان" زمینه بحث را فراهم آورد<sup>(۱)</sup> که بتدریج بر بسط و عمق آن افزوده شد و عرصه‌های جدیدی از نقش سیاسی نیروهای مسلح در احزاب سیاسی و انتخابات، نهادهای قانونگذاری یا اجرایی مورد بحث قرار گرفت.

سابقه تاریخی دخالت نظامیان در سیاست بطور منسجم به تاریخ تشکیل کلاسیک ارتش‌ها باز می‌گردد. فرماندهان نظامی همواره در طول مقاطع مختلف تاریخی در صدد بدست گرفتن قدرت و اداره امور کشور برآمده‌اند. نیروهای مسلح بدلیل ماهیت ترکیبی‌شان و در اختیار داشتن سلاح، یکی از قطب‌های نیرومند کشورها محسوب می‌شوند که این امر غالباً ذهن مسئولین سیاسی را بخود مشغول کرده و آنان را به اجرای اقداماتی جهت کنترل قدرت نظامیان واداشته است.

همانطور که "هانتینگتون" اذعان می‌کند بطور کلی مهمترین علت‌های دخالت نظامیان در سیاست نه علل نظامی بلکه علل سیاسی‌اند و این دخالت نه به ویژگی‌های اجتماعی و سازمانی دستگاه نظامی، بلکه به ساختار سیاسی و نهادی جامعه ارتباط دارد<sup>(۲)</sup> در حقیقت فقدان یا ضعف نهادهای سیاسی کارآمد از مهمترین علت‌های دخالت نظامیان در سیاست محسوب می‌شود<sup>(۳)</sup>.

همچنین میزان سیاست‌زدگی نهادها و افراد نظامی به ضعف سازمان‌های سیاسی غیرنظامی و ناتوانی رهبران سیاسی غیرنظامی در مقابله با مسائل سیاسی عمده کشور بستگی دارد<sup>(۴)</sup>.

یکی از کشورهایی که تاریخ سیاسی آن با نفوذ و نقش‌آفرینی ارتش متمایز شده است ترکیه می‌باشد؛ به همین لحاظ بررسی تحولات جاری این کشور جدا از نقشی که ارتش در آن ایفا کرده و می‌کند قابل

---

۱- علی جباری، ارتش و سیاست، مجله صف، شماره ۱۴۵ و ۱۴۶ (دی و بهمن ۱۳۷۰)، ص ۲۴.  
۲- سموئل هانتینگتون، سامان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی، چاپ اول، مترجم محسن ثلاثی (تهران: نشر علم، بهار ۱۳۷۰) ص ۲۸۱.  
۳- همان، ص ۲۸۴.  
۴- همان، ص ۳۲۶.